

مشاوره و انتخاب رشته در آینده ی تحقیقات: مروری بر پژوهش های سه دهه گذشته در ایران

محمود بحرانی

استادیار پژوهشکده علوم اجتماعی دانشگاه شیراز

نام نویسنده مسئول:

محمود بحرانی

چکیده

هدف این پژوهش مرور و بررسی تحقیقات صورت گرفته پیرامون انتخاب رشته در ایران به منظور دست یافتن به برآیندی از تلاش های تحقیقاتی و شناخت هر چه بهتر سیر تحقیقات در این زمینه بوده است. ۴۸ پژوهش صورت گرفته در بازه زمانی ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۶ عموماً از طریق تارنمای جهاد دانشگاهی (SID) جمع آوری گردید و مورد تحلیل قرار گرفت. این بررسی نشان می دهد برای محققان این حوزه از جمله موارد اصلی مورد سوال پرداختن به عواملی که در انتخاب رشته افراد دخالت دارند بوده است. عواملی که بیشتر از آنها نام برده شده شامل: علاقه و جهت گیری شغلی، منزلت اجتماعی، علائق شخصی، توصیه والدین و همکلاسان، مشاوران و کادر آموزشی، درآمد شغل، توان مالی و دوری و نزدیکی شهر محل تحصیل به محل زندگی، توان شناختی، علمی، بدنی و جنسیتی هستند. در چارچوب مدل های اقتصادی، جامعه شناختی و ترکیبی، وجه مشترک بسیاری از نتایج تحقیقات در مورد انگیزه انتخاب رشته توجه به آینده شغلی است، یعنی هدف از تحصیل در دانشگاه رسیدن به شغلی سازگار با علائق شخصی، یا انتظارات مالی و اقتصادی و یا منزلت اجتماعی افراد است. از این مرور تحقیقاتی، پوشش نیافتن بعضی موضوعات در حوزه مشاوره و راهنمایی تحصیلی قابل تشخیص است، به میزان آگاهی از شرایط رشته های انتخابی توجه ناچیزی شده است، همچنین عدم تناسب گرایش به رشته های مختلف تحصیلی، رشد نیافتن کیفیت مقالات همپای رشد کمی آنها، تکراری بودن اهداف و نتایج، و نادیده گرفتن راهنمایی در زمینه مطالعه کردن و مهارت های مطالعه از سوی نظام راهنمایی و مشاوره از مواردی هستند که جای خالی آنها در تحقیقات داخلی احساس می شود.

واژگان کلیدی: مشاوره، انتخاب رشته، هدایت تحصیلی، مرور تحقیقاتی.

مقدمه

انتخاب رشته برای ادامه تحصیل همواره یک تصمیم مهم در زندگی نوجوانان و جوانان بوده است. چنانکه کولینز (۲۰۰۷)، به نقل از میکای، نیگا و کولی، (۲۰۱۲) بیان داشته است از طریق مشاوره و راهنمایی به دانش‌آموزان کمک می‌شود تا نظم یافته و با چالش‌ها و وقایعی که در محیط تحصیلی، اجتماعی و فیزیکی روبرو می‌شوند رفتار کنند. ناآگاهی در انتخاب رشته و ناهماهنگی میان علائق، توانایی‌ها و ویژگی‌های یک رشته تحصیلی باعث هدر رفتن وقت و انرژی فرد و نیز خسارت به منابع تأمین کننده هزینه‌های آموزشی می‌گردد. با توجه به اهمیت و پیامدهای فرایند انتخاب رشته، در دهه‌های اخیر پژوهش‌های بسیاری در این باره انجام شده و لازم می‌نمود کوششی نیز برای جمع‌بندی نتایج پژوهش‌های انجام شده در این حیطه صورت گیرد تا بازخوردی از حاصل تحقیقات علمی در باره چگونگی تعیین رشته در ایران و نتایج آن فراروی پژوهشگران، مشاوران و دست‌اندرکاران نظام آموزشی و مسئولین اجرایی کشور قرار گیرد. در این راستا در پژوهش حاضر با تمرکز بر اسناد علمی قابل دسترسی از طریق اینترنت پیرامون موضوع انتخاب رشته تحصیلی در ایران، اقدام به بررسی این تحقیقات و تجزیه و تحلیل نتایج آنها گردید. دو مرجع عمده مدارک علمی موجود در زمینه نشر اینترنتی اسناد علمی تارنمای "پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID.ir)" و مرکز "اسناد و مدارک علمی ایران (Irandoc.ir)" بودند که هدف داده‌یابی قرار گرفتند.

از نظر تاریخی در ایران مساله راهنمایی و مشاوره تحصیلی و تهیه مقدمات آن بین سال‌های ۱۳۳۷ تا ۱۳۵۰ شروع شد و جریان پیدا کرد (صافی، ۱۳۸۳). از سال‌های ۱۳۳۷ با برگزاری سمینارهای متعددی طرح مشاوره و راهنمایی در آموزش و پرورش مطرح شد و نیز تربیت نیروی مشاوره در دانشگاه‌ها و تهیه ابزار کار مشاوران، دوره‌های کارآموزی ضمن خدمت، تهیه وظایف و طرح و استقرار آن از جمله اقدامات بعدی در این دوره بوده است. برای پیشرفت و گسترش این طرح دوره‌های آموزشی برای دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت طراحی گردید، مشاوران به مدارس اعزام شدند، مقالات و بروشورهای مختلف تهیه شد، پرونده‌های تحصیلی و تربیتی تدوین گردید، مراکز مشاوره و راهنمایی در برخی از مراکز استان‌ها ایجاد شد و شرایط برای استقرار نظام مشاوره و راهنمایی در مدارس فراهم آمد (صدرایی طباطبایی، ۱۳۶۱، به نقل از یادگارزاده، پرند و کنعانی، ۱۳۹۱).

در سال‌های ۱۳۴۴ و ۱۳۴۵ در دانش‌سرای عالی تهران درس مشاوره و راهنمایی جزء دروس رسمی قرار گرفت و از مهر ماه ۱۳۵۰ اولین کلاس دوره راهنمایی تحصیلی تشکیل شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی برنامه راهنمایی با توجه به اهداف جدید مورد بررسی و ارزشیابی قرار گرفت و نتیجه آن نظام معلم - مشاور بود که بعدها طرح مریبان پرورشی با عنوان متولیان انقلاب در مدارس جایگزین آن شد. در سال ۱۳۶۴ هسته‌های مشاوره و راهنمایی مجدداً در مناطق آموزش و پرورش راه‌اندازی گردید. نگاهی به شرایط موجود، پژوهش‌های انجام شده، دانش تخصصی در حوزه مشاوره و راهنمایی و ادبیات حاکم بر نظام آموزشی در سطح ایران و جهان نشان می‌دهد مشاوره در مدارس کشورمان هنوز نیازمند فعالیت جدی آموزشی، پژوهشی و اجرایی است و تا رسیدن به وضع مطلوب راه طولانی در پیش است (کاوایی و همکاران، ۱۳۸۱؛ صافی، ۱۳۸۳، به نقل از یادگارزاده، پرند و کنعانی، ۱۳۹۱).

بعضی مدل‌های نظری نیز برای انتخاب رشته مطرح شده است، چنانکه نصر، عریضی، علامت‌ساز و نیلی (۱۳۸۶) نقل کرده‌اند، "مدل‌های انتخاب رشته به سه دسته اقتصادی، جامعه‌شناختی و ترکیبی تقسیم می‌شوند (بایرزالس و درس‌جاردینز، ۲۰۰۲). در مدل اقتصادی، دانش‌آموزان به عنوان افرادی هدفمند مطرح می‌شوند که ضمن آگاهی از هزینه و سود دانشگاه هدف آنها بیشینه ساختن سود مورد انتظار از انتخاب مؤسسه آموزش عالی است (هوسلر، براکتون و کوپراسمیت، ۱۹۸۹). در مدل جامعه‌شناختی و یا مدل کسب منزلت اجتماعی فرض می‌شود که دانشجویان انتخاب رشته را برای رسیدن به آرزوهای خود انجام می‌دهند. در این مدل‌ها دانشجویان آرزوهایی از قبیل بالفعل کردن استعداد و توانایی‌هایی علمی، امکان پیشرفت فردی در رسته مورد نظر، یا داشتن بازار کار خوب برای رشته و یا رشد خلاقیت و نوآوری را مد نظر قرار می‌دهند که به همین دلیل این مدل‌ها را جاه‌طلبی دانشگاهی نامیده‌اند (هوسلر و همکاران، ۱۹۸۹). این دو مدل در مدل‌های ترکیب ادغام و یکپارچه شده‌اند که در آنها عوامل اقتصادی و اجتماعی هر دو بر تصمیم‌گیری دانشجویان در انتخاب رشته نقش دارند."

همچنین هارن سه سبک تصمیم‌گیری را برای انتخاب رشته دانشجویان مطرح کرد و جانسون (Johnson, ۱۹۸۷) گزارش داد که این سبک‌ها می‌تواند به‌طور مؤثر و مناسب در برنامه‌ریزی برای انتخاب رشته استفاده شود. این سبک‌ها عبارتند از: (۱) سبک منطقی: در این مرحله دانشجو اطلاعات را جمع‌آوری و موقعیت را ارزیابی می‌کند و مسئولیت شخصی را برای اتخاذ تصمیم خود بر عهده می‌گیرد. در این میان، او کمتر به عواطف و احساسات توجه می‌کند و بیشتر در چارچوب اصول و منطق خود را محصور می‌سازد. (۲) سبک ذاتی: در این سبک دانشجو از عواطف و احساسات خویش کمک می‌گیرد و تصمیم خود را بر اساس مناسب‌ترین احساس اتخاذ می‌کند. (۳) سبک وابسته: در این سبک دانشجو بیش از اندازه از تفکرات، اعتقادات و پیشنهادهای دیگران استفاده می‌کند و مسئولیت کمتری را برای تصمیم‌گیری خود بر عهده می‌گیرد (Harren, ۱۹۷۹، به نقل از عنایتی‌نوین‌فر، درانی و کرم‌دوست، ۱۳۹۱).

روش

این پژوهش از نوع مروری است که داده‌های آن به شیوه اسنادی جمع‌آوری شده است. جامعه آماری این پژوهش را تحقیقات صورت گرفته پیرامون انتخاب رشته تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان ایرانی تشکیل می‌دهد که بازه زمانی آن را سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۶ در بر می‌گیرد. نمونه‌گیری شامل همه پژوهش‌های قابل دسترسی از طریق اینترنت بود که در عمل با تمرکز بر اسناد علمی در باره موضوع انتخاب رشته تحصیلی در ایران، دو مرجع عمده مدارک علمی هدف قرار گرفت. مرجع اول تارنمای "پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID.ir)" بود که می‌توان گفت همه تحقیقات مرتبط با موضوع انتخاب رشته تحصیلی از آن جمع‌آوری گردید. مرجع دوم مرکز "اسناد و مدارک علمی ایران (Irandoc.ir)" بود، اما با جستجوی کلید واژه "انتخاب رشته" تعداد اندکی (کمتر از ۱۴ عنوان مرتبط) پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد یافت شد که به موضوع‌هایی مانند عوامل، انگیزه‌ها، ملاک‌ها، رابطه ویژگی‌های شخصیتی و روانشناختی و کار مشاوران تحصیلی اختصاص داشتند. بدلیل اینکه بیشتر این اسناد پایان‌نامه‌های دوره کارشناسی ارشد بودند و مقاله‌های منتشر شده در مجلات علمی که از جستجو با کلیدواژه‌های غیراختصاصی تر در ایراندک بدست آمد نیز عموماً فاقد متن کامل بودند از تحلیل آنها صرف نظر گردید. بررسی از طریق جستجو در گوگل نیز موارد اندکی را به این تعداد افزود و به این ترتیب در مجموع ۴۸ عنوان تحقیق از طریق جستجو در پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی تا تاریخ ۲۹ فروردین ۱۳۹۷ بدست آمد که در نهایت اقدام به بررسی تحقیقات جمع‌آوری شده و تجزیه و تحلیل نتایج آنها گردید.

پیشینه

با توجه به اینکه پژوهش حاضر از نوع مروری است، پیشینه تحقیق در این بخش به عنوان نمونه‌ای از این تحقیقات ارائه می‌شود. پژوهش‌های متعددی در باره موضوع انتخاب رشته در ایران طی چند دهه گذشته صورت گرفته است، برخی از آنها انتخاب رشته به صورت همگانی و عام مورد مطالعه قرار داده‌اند و برخی به صورت خاص و موردی روی انتخاب یک رشته خاص تمرکز کرده و دلایل آن را بررسی نموده‌اند. بخش زیادی از تحقیقات مربوط به انتخاب رشته در سطح کشور به تحقیقات صورت گرفته در دانشکده‌های علوم پزشکی اختصاص دارد که به جنبه‌های مختلفی مانند، رضایت دانشجویان، عوامل مؤثر بر انتخاب رشته، انگیزه‌های انتخاب رشته و نیز علاقه‌مندی به تحصیل، در این زمینه توجه کرده‌اند، هر چند اغلب آنها تکرار موضوعات مشابهی در نمونه‌های متفاوت بوده‌اند. به طور نمونه به بعضی از این تحقیقات اشاره می‌شود:

عبدی و آقابابا (۱۳۸۷) با بررسی نمونه‌ای از داوطلبان کنکور سراسری دریافتند که سه عامل اصلی انتخاب رشته به ترتیب اهمیت شامل عامل فردی (استعداد و توان علمی، علاقه به رشته مورد نظر، کاربردی بودن رشته در جامعه، کاربردی بودن رشته در زندگی شخصی)، عامل شغلی و عامل خانوادگی و دوستان بودند. بین دختران و پسران از لحاظ عامل فردی و خانوادگی تفاوت معناداری مشاهده نشده اما در عامل شغلی این تفاوت به نفع پسران معنادار بود.

عریضی و صلاحیان (۱۳۹۲) با مطالعه روی نمونه‌ای ۷۰۰ نفری از دانش‌آموزان در اصفهان، رابطه ارزش‌های فردی (شامل زندگی بطور کلی، کار، فرهنگ، ورزش، مذهب و سیاست) و ملاک‌های انتخاب رشته (شامل: باز بودن به تجارب، همانندسازی، آمادگی برای رشته، ارتباطات در شماغل مرتبط با رشته و محاسبه استدلالی) را بررسی کردند. تحلیل رگرسیون نشان داد عوامل ارزشی بطور معناداری ملاک‌های انتخاب رشته را پیش‌بینی می‌کنند. آنها نتیجه می‌گیرند که عواملی فراتر از آنچه بطور معمول فرض می‌شود نیز در انتخاب رشته نقش دارند که از آن جمله عامل آمادگی فرد برای رشته، در مسیر رشد بودن رشته، سهولت رشته و همانندسازی، و بازبودن به تجارب می‌باشد، و می‌افزایند همسو نبودن ارزش‌های دانش‌آموزان با رشته‌های انتخابی در دانشگاه، و ناهماهنگی شناختی ناشی از آن منجر به هزینه‌های ناشی از تغییر رشته یا تغییر ارزش‌ها خواهد شد.

یافته‌های پژوهش ادهمی‌مقدم و همکاران (۱۳۹۴) از ۵۰۱ دانشجوی ترم اول دانشگاه آزاد واحد پزشکی تهران ورودی ۹۳-۱۳۹۲ نشان داد که اکثر دانشجویان در بدو ورود به دانشگاه نسبت به رشته خود آگاهی متوسطی (درباره آینده شغلی رشته) داشتند. در واقع ۲۹ درصد آگاهی پایین و بقیه آگاهی متوسط تا بالایی داشتند. آنان پیشنهاد می‌کنند قبل از ورود به دانشگاه، جهت شناخت هر چه بیشتر رشته‌های تحصیلی، مشاوره‌های لازم از طرق مختلف نظیر مدارس، رسانه‌های جمعی، خانواده و..... ارائه گردد تا دانش‌آموزان با آگاهی قبلی رشته خود را انتخاب و با علاقه و انگیزه به ادامه تحصیل مشغول شوند. در همین راستا شکورنیا، احمدی و سعیدیان و (۱۳۹۵) با مطالعه روی ۴۳۰ دستیار پزشکی در سال ۱۳۹۲ دریافتند که ۳۳/۳ درصد آنها از رشته خود رضایت ندارند.

آقایی افشار، افتخار واقفی و صافی‌زاده (۱۳۹۵) موردی را از یک دانشجوی پزشکی گزارش می‌کنند که با وجود داشتن سابقه تحصیلی عالی اما بدلیل مشکلات مالی، کار و عدم مشاوره، دچار افت تحصیلی شده و پس از چهار ترم مشروطی از دانشگاه اخراج می‌شود.

مصطفوی، رمضانلو و عسگری (۱۳۹۴) با مطالعه نمونه‌ای از دانشجویان داروسازی دریافتند منزلت اجتماعی اولین و مهم‌ترین انگیزه انتخاب رشته داروسازی بوده است. طبق نتایج بدست آمده، سال ورود به دانشگاه یکی از فاکتورهای مهم در روند افزایش و یا کاهش انگیزه دانشجویان جهت ادامه تحصیل در این رشته در طول دوره تحصیلی می‌باشد. دانشجویان معتقدند دروس عمومی که قبل از امتحان جامع علوم پایه ارابه می‌شود باعث کاهش علاقه دانشجویان جهت کسب نمرات مناسب شده اما دروسی که بعد از امتحان جامع علوم پایه ارابه شده که عمدتاً دروس تخصصی می‌باشد باعث علاقه‌مندی دانشجویان به این رشته می‌شود. دروس عملی مانند آزمایشگاه‌هایی با امکانات مناسب و نحوه برخورد اساتید، نقش مهمی در افزایش علاقه و انگیزه دانشجویان به تحصیل داشته است.

مرادی و اخوان تفتی (۱۳۹۲) به بررسی عدم تناسب بین گرایش دانش‌آموزان به رشته‌های مختلف علوم تجربی، ریاضی-فیزیک و علوم انسانی پرداختند که گویای مشکلاتی در نظام آموزشی است، چنانکه بر طبق آمار آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۸۷-۱۳۸۸ از کل دانش‌آموزان سال دوم متوسطه نظری ۵۰/۴۱ درصد در رشته ریاضی-فیزیک، ۲۵/۷۱ درصد در رشته علوم تجربی و ۲۳/۸۶ درصد نیز در رشته علوم انسانی مشغول تحصیل بوده‌اند.

نتایج تحقیق پرند و همکاران (۱۳۸۸) نشان داد، عوامل اثرگذار بر انتخاب رشته داوطلبان به ترتیب: آینده شغلی، منزلت اجتماعی، نوع رشته، علاقه، خانواده، دوری و نزدیکی دانشگاه به محل زندگی، نظر افراد متخصص، دوستان و همسالان، تبلیغات رسانه‌ها و قبولی صرف در دانشگاه و از نظر دانشجویان: خانواده، آینده شغلی، علاقه، نوع رشته، منزلت اجتماعی، نظر افراد متخصص، دوری و نزدیکی دانشگاه به محل زندگی، دوستان و همسالان، تبلیغات رسانه‌ها و محدودیت های شخصی بودند. همچنین نتایج نشان داد از نظر داوطلبان و دانشجویان منابع اطلاعاتی که از طرف سازمان سنجش آموزش کشور منتشر می‌شود، از اولویت استفاده برخوردار هستند.

ربانی و ربیعی (۱۳۹۰) با مطالعه نمونه‌ای از دانشجویان دانشگاه اصفهان، رابطه بین انتخاب رشته و علائق را مورد بررسی قرار دادند و گزارش کردند که حدود ۶۵ درصد از دانشجویان نظر و علاقه شخصی را مهم‌ترین دلیل انتخاب رشته خود دانسته و از انتخاب خود رضایت داشتند.

صبایان و پورکاظمی (۱۳۸۸) با مطالعه نمونه‌ای از دانشجویان کارشناسی ارشد و نیز اساتید دانشگاه‌های دولتی، اثر توالی رشته بر موفقیت تحصیلی دانشجویان را مورد تحلیل و بررسی قرار دادند. طبق یافته‌های آنان، اساتید موافق با تغییر رشته، جامع‌نگری بیشتری را برای دانشجویان فاقد توالی رشته اظهار می‌کنند. از دیدگاه دانشجویان، انتخاب رشته کارشناسی ارشد دانشجویانی که توالی رشته دارند با انگیزه رفاه اجتماعی در آینده و حال در ارتباط است، انتخاب رشته دانشجویان فاقد توالی رشته با عواملی چون «روشن دیدن آینده شغلی»، «رفاه و درآمد» و «ارزش اقتصادی» تقارن دارد.

هاشمی، بهرامی و کریمی (۱۳۸۵) ضمن مطالعه رگرسیون معدل تحصیلی مؤلفه‌های هوشی گاردنر روی یک نمونه ۱۲۰ نفری از دانش‌آموزان، با محاسبه ضریب تعیین دریافتند که در گروه هنر ۱۳/۳ درصد از واریانس معدل تحصیلی، در گروه علوم انسانی ۴۹/۷ درصد، در گروه ریاضی ۳۲/۴ درصد و در گروه علوم تجربی ۲۶/۶ درصد واریانس معدل تحصیلی بوسیله مؤلفه‌های هوشی تبیین می‌شود، البته تنها در مورد گروه علوم انسانی این ضریب به لحاظ آماری معنادار بود.

طبق تحقیقی که نصر، عریضی، علامت‌ساز و نیلی (۱۳۸۶) بر روی یک نمونه ۱۳۰۷ نفری از داوطلبان ورود به دانشگاه‌های دولتی در آزمون سراسری سال ۱۳۸۱ انجام دادند، مهم‌ترین ملاک‌های انتخاب رشته داوطلبان به ترتیب اولویت، علاقه‌مندی به رشته، توجه به ادامه تحصیل، توجه به رتبه کنکور، تناسب رشته با ویژگی‌ها و استعدادهای فرد، نزدیکی دانشگاه به محل زندگی، بازار کار و توجه به نظر والدین بودند.

همایونی، کدیور و عبدالهی (۱۳۸۵) در بررسی رابطه سبک‌های یادگیری با انتخاب رشته دانش‌آموزان، نمونه‌ای ۳۰۰ نفری از دانش‌آموزان پایه دوم را مورد مطالعه قرار دادند. در این بررسی چهار سبک یادگیری همگرا (با ویژگی دستکاری کردن اشیاء، تجزیه و تحلیل منطقی ایده‌ها، برنامه‌ریزی و یادگیری از طریق تفکر)، واگرا (با ویژگی مشاهده تأملی، یادگیری از طریق ادراک، در نظر گرفتن جنبه‌های متفاوت موضوع)، جذب کننده (با ویژگی مفهوم‌سازی انتزاعی، مطالعه و تفکر در تنهایی، ایجاد مفاهیم انتزاعی، علاقه به علوم پایه و کاربردی) و انطباقی (با ویژگی عینی، بحث گروهی، علاقه به همراهی با همسلان، علاقه به خرید و فروش، معامله و بازاریابی، علوم انسانی و هنر) بر اساس دیدگاه کلب (Kolb) مد نظر قرار گرفت. نتایج نشان داد دانش‌آموزان دارای سبک‌های یادگیری همگرا و جذب کننده بیشتر به رشته‌های ریاضی و علوم تجربی پرداخته‌اند در حالی که دانش‌آموزان دارای سبک واگرا به علوم انسانی بیشتر تمایل داشته‌اند.

شاه‌ولی و نوری‌پور (۱۳۸۶) با نمونه‌گیری از ۸ دانشگاه، عوامل موثر بر نگرش دانشجویان را روی یک نمونه ۱۷۸۶ نفری از دانشجویان رشته‌های کشاورزی بررسی کردند. نتایج نشان داد داوطلبانی که رشته کشاورزی را در اولویت قرار داده بودند، تجربه، مشاهده و شناخت بیشتر و به طور کلی، نگرش بهتری نسبت به کشاورزی و فعالیت‌های مختلف آن داشتند. همچنین، این عوامل در دانشجویان پسر و دانشجویان با دیپلم متوسطه تجربی، با معدل ۱۰ تا ۱۴ و از منطقه ۳ و در دانشگاه‌های با گروه بهره‌وری ۲ و ۳ به مراتب بیشتر بودند.

گیلاوند، برکت و حسین پور (۱۳۹۳) تعداد ۵۸ دانشجوی دندان پزشکی واحد پردیس خودگردان دانشگاه جندی شاپور اهواز را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج نشان داد، داشتن مطب مستقل یا استقلال شغلی ($3,59 \pm 0,53$)، موقعیت اجتماعی مناسب ($3,17 \pm 0,88$) و کسب درآمد اقتصادی بالا ($3,09 \pm 0,82$)، به ترتیب مهم ترین انگیزه های انتخاب رشته تحصیلی دانشجویان بود.

همچنین مطالعه معمارپور، بذرافکن، موسوی و وثوقی (۱۳۹۲) روی ۲۸۳ دانشجوی دندان پزشکی دانشگاه شیراز نشان داد با توجه به میانگین نمرات مقیاس اندازه گیری، عواملی همچون کسب شغل آبرومند از نظر اجتماعی ($4,92$)، آینده شغلی مطمئن ($4,84$) و درآمد بالا نسبت به مشاغل دیگر ($4,84$) مهم ترین دلایل انتخاب رشته دندان پزشکی بودند.

نتایج حاصل از این پژوهش عرب و رجبی اسلامی (۱۳۹۵) روی ۵۶ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته تکثیر و پرورش آبزیان دانشگاه آزاد تهران نشان داد که امکان ادامه تحصیل ($0,84 \pm 3,04$) و اهمیت شهر دانشگاه محل تحصیل ($0,93 \pm 2,88$) بیشترین تاثیر را در ایجاد انگیزه در حیطه آموزشی برای این دانشجویان داشتند. به علاوه داشتن حرفه ای در ارتباط با آبزیان ($0,43 \pm 1,96$) و کسب منزلت اجتماعی ($0,59 \pm 1,52$) از دیدگاه ارزشی در انتخاب رشته تکثیر و پرورش آبزیان، همچنین اشتغال در این رشته ($0,85 \pm 2,84$) و اهمیت آن نسبت به سایر رشته های کشاورزی و منابع طبیعی ($1,11 \pm 2,57$) از دیدگاه شغلی از مهمترین عوامل انتخاب این رشته تحصیلی در ایجاد انگیزه در دانشجویان کارشناسی ارشد در حیطه اجتماعی بودند.

کبیرزاده، رضایی قره تکان، طیبیان و علی زاده (۱۳۹۱) با مطالعه جمعی از دانشجویان دو رشته فناوری اطلاعات سلامت و مدارک پزشکی گزارش کردند که آنها هنگام انتخاب رشته آگاهی کمی نسبت به رشته خود داشته اند، به طوری که تنها ۲۵ درصد (۳ نفر) دانشجویان فناوری اطلاعات سلامت و ۱۵,۸ درصد (۶ نفر) دانشجویان مدارک پزشکی رشته خود را بر اساس آگاهی از آن انتخاب کرده بودند. نقش والدین در انتخاب رشته دانشجویان فناوری اطلاعات سلامت ۵۰ درصد (۶ نفر) و در رشته مدارک پزشکی ۱۸,۴ درصد (۷ نفر) بود. عامل شهر محل سکونت در ۱۵,۸ درصد (۶ نفر) از دانشجویان مدارک پزشکی و ۵۳,۸ درصد (۷ نفر) از دانشجویان فناوری اطلاعات سلامت بر نحوه انتخاب رشته، تاثیر داشت.

یادگارزاده، پرند و کنعانی (۱۳۹۱) با بررسی نظرات نمونه ای ۱۴۳ نفری از مشاوران دبیرستان و پیش دانشگاهی از ۲۵ استان کشور در باره انتخاب رشته دانش آموزان، نیازهای داوطلبان از نگاه مشاوران را به این ترتیب اولویت بندی کردند: آگاهی از امکان اشتغال در هر یک از رشته های تحصیلی، آشنایی با رشته ها و دانشگاه ها، وجود مراکز مشاوره کنکور و مشاوران کاردان، آشنایی با چگونگی انتخاب رشته، اطلاع رسانی در خصوص انتخاب رشته، دوری از عوامل اضطراب زا و دسترسی به انتخاب های داوطلبان سال های گذشته. همچنین مشکلات مورد نظر مشاوران عبارت بود از: عدم آشنایی با رشته ها و آینده شغلی و تحصیلی رشته انتخابی، محدودیت های انتخاب (علاقه، والدین، نمره و رتبه، جدا شدن از خانواده و ...)، محدودیت دسترسی به مراکز انتخاب رشته و مشاوران مجرب، نبودن اطلاعات کافی در مورد رشته ها و امکانات موجود در دانشگاه ها، عدم اطلاع از نکات فنی انتخاب رشته، مشکل اطلاع رسانی و آموزش جهت انتخاب رشته، عدم اطلاع از رتبه و نمره داوطلبان سال های گذشته.

پیروی، درخشان، کریمی و آصف زاده (۱۳۹۱). تعداد ۲۵۰ نفر از دانشجویان رشته های مختلف علوم پزشکی، ورودی ۸۵-۱۳۸۴ دانشگاه قزوین در سال ۸۹-۱۳۸۸ مورد مطالعه قرار دادند. آنان نیاز جامعه، علاقه به رشته و درآمد را از علل اصلی انتخاب رشته این دانشجویان گزارش کردند.

جواهری فاطمه (۱۳۸۷) ضمن مصاحبه با ۱۲۵ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترای جامعه شناسی که از رشته های دیگر برای ادامه تحصیل به این رشته آمده بودند، بر ناکارآمدی انتخاب رشته قبلی تأکید نموده و رضایت و موفقیت دانشجویان را در این مهاجرت گزارش کرده است.

عابدیان و شاه حسینی (۱۳۹۱) نمونه ای شامل ۱۳۹ دانشجوی پرستاری ترم یک شاغل به تحصیل در دانشکده های دولتی پرستاری و مامایی شهرهای استان مازندران در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ را مورد مطالعه قرار دادند. این مطالعه نشان داد که اکثریت مشارکت کنندگان «فرصتی برای کسب مدارک عالی تحصیلی» را به عنوان بالاترین انگیزه خود از انتخاب رشته پرستاری بیان نمودند. هم چنین دانشجویان پسر «محتوای علمی رشته پرستاری» و دانشجویان دختر «کسب موقعیت شغلی» را به عنوان اولویت دوم خود برای انتخاب رشته پرستاری، ذکر نمودند. کسب موقعیت شغلی، اعتبار رشته، تشویق والدین و نزدیکی محل تحصیل به محل زندگی از دیگر عوامل مهم انتخاب رشته پرستاری بیان شده بود. در این مطالعه اکثریت (۸۷/۱ درصد) دانشجویان بیان نمودند که به حرفه خود علاقه مند هستند و ۸۷/۷ درصد از مشارکت کنندگان نیز اظهار نمودند که از شرح وظایف شغلی خود در آینده اطلاع دارند.

عنایتی نوین فر، درانی و کرم دوست (۱۳۹۱) با مطالعه روی یک نمونه ۴۱۴ نفری از دانشجویان دانشگاه تهران، مشاهده کردند بین میزان تأثیر عوامل مؤثر بر انتخاب رشته تحصیلی دانشجویان فنی و مهندسی و علوم تربیتی تفاوت وجود دارد، به طوری که برای دانشجویان

آموزش عالی	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۱	۲	۲	۲	۲	۳	۳	۳	۱۸
علوم پزشکی	۴	۲	۲	۶	۲	۱	۱	۲	۱	۱	۳	۲	۱	۱	۲۴
آزاد	۱	۱					۱								۳
سایر		۱													۱
جمع	۱	۷	۳	۵	۸	۴	۳	۲	۳	۳	۶	۲	۱	۱	۴۸

فراوانی پژوهش‌های انتخاب رشته به تفکیک موضوع

فراوانی هر یک از عناوین اصلی موضوع تحقیق در پژوهش‌های مربوط به انتخاب رشته همراه با ذکر منبع در جدول زیر آمده است. بیشترین تعداد این پژوهش‌ها به موضوع علل و عوامل انتخاب رشته دانشجویان یا دانش‌آموزان و سپس انگیزه‌های آنان از این انتخاب اختصاص داشته است. رضایت از رشته و موفقیت در آن و نیز دلایل انتخاب رشته تحصیلی در اولویت‌های بعدی مورد نظر محققان قرار داشته است. موضوع میزان آگاهی نسبت به انتخاب رشته‌های تحصیلی، رضایت و موفقیت و دلایل دارای کمترین فراوانی بوده‌اند. موارد متفرقه دیگری نیز مانند ارتباط با هوش و سبک‌های یادگیری، نظام ارزشی و توجه به نظرات والدین، همکلاسان و مشاوران در مقوله "سایر" جمع‌بندی شده‌اند.

جدول ۲ فراوانی عناوین اصلی موضوع تحقیق در پژوهش‌های مربوط به انتخاب رشته

جمع	موضوع پژوهش‌ها						فراوانی
	سایر	دلایل	انگیزه و گرایش‌ها	آگاهی	رضایت و موفقیت	علل و عوامل	
۴۲	۳	۳	۱۲	۴	۴	۱۶	تعداد
۱۰۰	۸	۸	۲۸	۹	۹	۳۸	درصد
	هاشمی ویدا و همکاران (۱۳۸۵)؛ همایونی علیرضا و همکاران (۱۳۸۵)؛ صدیقه و همکاران (۱۳۸۵).	شکورنیا عبدالحسین و همکاران (۱۳۹۵)؛ علی‌اکبری فاطمه و همکاران (۱۳۹۴)؛ امیرعلی اکبری صدیقه و همکاران (۱۳۸۵).	مصطفوی سید ابوالفضل و همکاران (۱۳۹۱)؛ عابدیان کبری و شاه حسینی زهره (۱۳۹۱)؛ عرب نرگس و رحبی اسالمی هومن (۱۳۹۵)؛ گیلاوند عبدالرضا و همکاران (۱۳۹۵)؛ عرضی‌سامانی سیدحمیدرضا و صلاحیان افشین (۱۳۹۲)؛ جواهری فاطمه (۱۳۸۷)؛ ارفعی کتابیون و همکاران (۳۸۷)؛ کاظمی‌زاده زینب و همکاران (۱۳۹۰)؛ ارفعی کتابیون و صوفی‌آبادی زینب رزاقی‌اصل (۱۳۸۹)؛	یادگارزاده علامرضا و همکاران (۱۳۹۱)؛ آقایی افشار عباس و همکاران (۱۳۹۵)؛ ادهمی‌مقدم فرهاد و همکاران (۱۳۹۴)؛ عبدی بهشته (۱۳۸۶)؛	هدایتی زهره و همکاران (۱۳۹۱)؛ ربانی رسول و ربیعی کامران (۱۳۹۰)؛ صباغیان زهرا و همکاران (۱۳۸۸)؛ فتاحی زهرا و همکاران (۱۳۸۳)	مرادی انسیه و اخوان تفتی مهناز (۱۳۹۲)؛ کبیرزاده آذر و همکاران (۱۳۹۱)؛ عتائیت نوین فر علی و همکاران (۱۳۹۱)؛ پیروی نامجو و همکاران (۱۳۹۱)؛ خادم مسجدی حمید و نوروزی داریوش (۱۳۹۵)؛ معمارپور مهتاب و همکاران (۱۳۹۲)؛ بهشته و آقابابا ابوالفضل (۱۳۸۷)؛ نصر احمدرضا و همکاران (۱۳۸۶)؛ شاه ولی	

			سینا (۱۳۸۹)؛ هاشمی پور مریم السادات (۱۳۸۵)؛ رواقی وحید و همکاران (۱۳۸۳)؛			منصور و نور پور مهدی (۱۳۸۶)؛ خورسند رحیمزاده مجید (۱۳۸۵)؛ خورروش فریبرز و همکاران (۱۳۹۱)؛ عباسزاده و همکاران (۱۳۹۰)؛ امین بیدختی علی اکبر و دارایی مریم (۱۳۹۰)؛ پرنده کوروش و همکاران (۱۳۸۸)؛ حیدر فاطمه و تفتیان بهرام (۱۳۸۵)؛ ضرغامی مهران و همکاران (۱۳۸۲)؛	

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش مرور و بررسی تحقیقات صورت گرفته پیرامون انتخاب رشته در ایران به منظور دست یافتن به برآیندی از تلاش‌های تحقیقاتی در این زمینه و شناخت هر چه بهتر سیر تحقیقات انجام شده، همچنین آگاهی یافتن از آنچه که مورد توجه قرار گرفته است و آنچه که بیشتر باید مورد توجه قرار گیرد بوده است تا محققان علاقه‌مند به این حوزه بتوانند بسادگی چشم‌اندازی کلی به پیشینه کار خود داشته باشند. مرور نمونه‌ای از تحقیقات انجام شده گویای نکاتی چند در باره این پیشینه تحقیقاتی است که بینش ما را نسبت به مسائل بررسی شده و نشده گسترش می‌دهد:

به نظر می‌رسد برای محققان این حوزه چند جنبه اصلی مورد سوال بوده است. از همه مهم‌تر پرداختن به عواملی است که در انتخاب رشته افراد دخالت دارند. توجه به علل و عوامل دست‌اندرکار انتخاب رشته دانش‌آموزان و دانشجویان شواهدی را برای پژوهشگران فراهم نموده است. عواملی که بیشتر از آنها نام برده شده شامل: علاقه و جهت‌گیری شغلی، منزلت اجتماعی، علائق شخصی، توصیه والدین و همکلاس، مشاوران و کادر آموزشی، درآمد شغل، و توان مالی و دوری و نزدیکی شهر محل تحصیل به محل زندگی، توان شناختی، علمی، بدنی و جنسیتی بوده است.

عوامل و انگیزه‌های مرتبط با انتخاب رشته در چارچوب بعضی دیدگاه‌های نظری قابل توضیح است، چنانکه مدل‌های اقتصادی، جامعه‌شناختی و ترکیبی، (بایرزالس و درس‌جاردینز، ۲۰۰۲، به نقل از نصر، عریضی و همکاران، ۱۳۸۶)، به همراه سبک‌های منطقی، ذاتی و وابسته (هوسلر، براکتون و کوپراسمیت، ۱۹۸۹) در تصمیم‌گیری افراد موقع انتخاب رشته قابل مشاهده است. به عبارت دیگر برخی با هدف پیشینه ساختن سود مورد انتظار به صورت هدفمند نسبت به هزینه و سود دانشگاه، اقدام به انتخاب رشته می‌کنند. برخی نیز بطور همزمان جنبه اقتصادی و تحقق استعدادها و پیشرفت فردی را در راستای منزلت اجتماعی دنبال می‌کنند. سبک‌های افراد در انتخاب رشته نیز از تکیه بر معیارهای منطقی با جمع‌آوری اطلاعات و ارزیابی موقعیت با مسئولیت شخصی تا توجه به عواطف و احساسات و یا وابستگی به نظر و پیشنهادات دیگران در تغییر است.

وجه مشترک بسیاری از نتایج تحقیقات در مورد انگیزه انتخاب رشته توجه به آینده شغلی بوده است. به بیان روشن‌تر، هدف عموم افراد از تحصیل در دانشگاه رسیدن به شغلی است که در آینده با علائق شخصی، یا انتظارات مالی و اقتصادی و یا منزلت اجتماعی مورد نظرشان هماهنگی داشته باشد، یعنی تأمین‌کننده خواسته‌های مالی، اجتماعی و ذوق شخصی آنها باشد. اینها از عوامل اصلی هستند اما نتایج تحقیقات در باره اولویت دادند به هر یک در تحقیقات مختلف یکسان نیست و از نمونه‌ای به نمونه دیگر فرق می‌کند. گاهی منزلت اجتماعی (معمارپور و همکاران، ۱۳۹۲)، گاهی استقلال شغلی، (گیلاوند و همکاران، ۱۳۹۳)، گاه امکان ادامه تحصیل (عرب و رجبی، ۱۳۹۵) یا علاقه (نصر و همکاران، ۱۳۸۶)، به عنوان مهمترین اولویت گزارش شده است.

بعضی محققان (عریضی و صلاحیان، ۱۳۹۲) با تأکید بر عوامل ارزشی در انتخاب رشته، همسو نبودن ارزش‌های دانش‌آموزان با رشته‌های انتخابی در دانشگاه، و ناهماهنگی شناختی ناشی از آن را باعث هزینه‌های ناشی از تغییر رشته یا تغییر ارزش‌ها دانسته‌اند. با این وجود همه به طور یکسان در برآورده شدن این خواسته خود در موفق نیستند و توجیهات دیگری برای ادامه تحصیل دارند. هر چند این بخش از حقایق مربوط به انتخاب رشته زیاد مورد توجه قرار نگرفته است. به نظر می‌رسد افراد بایستی سازگاری روانی خود را حفظ کنند تا در طی این راه تحصیلی بتوانند دوام بیاورند. اما فرایند آن در پژوهش‌های موجود مورد غفلت قرار گرفته و چندان روشن نیست.

به موضوع میزان آگاهی از شرایط رشته‌های انتخابی توجه ناچیزی شده است، در حالی که این وجه از موضوع انتخاب رشته برای داوطلبان بسیار حیاتی است، چنانکه شواهد موجود نیز حاکی از نیاز به این جنبه اساسی است و تحقیقات (ادهمی و همکاران، ۱۳۹۴؛ رضاپور و همکاران، ۱۳۹۵) نیز حاکی از مشکلات موجود در شناخت کافی از رشته‌های انتخابی است. قدر مسلم آن است که سرخوردگی‌ها و نارضایتی از انتخاب یک رشته به نداشتن آگاهی کافی در باره آن برمی‌گردد و پیامدهای منفی ناگواری را در پی خواهد داشت که بی‌انگیزگی، بلاتکلیفی و اتلاف وقت تا برگشتن به مسیر دلخواه از جمله آن خواهد بود. بنابراین جا دارد پژوهش‌های دیگر اهمیت بیشتری به فرایند و چگونگی آگاهی نسبت به رشته‌ها و روش افزایش آگاهی و آشنایی با جزئیات آنها را مد نظر قرار دهند.

بخش دیگری از تلاش‌های محققان متوجه میزان رضایت از انتخاب رشته و رابطه آن با موفقیت تحصیلی بوده است. در واقع رضایت‌مندی وجه دیگر انتخاب رشته است که در صورت برخورداری از آگاهی و آزادی انتخاب حاصل می‌شود، و در صورت اجبار یا نداشتن آگاهی کافی دچار خدشه می‌گردد و بدنبال آن بی‌انگیزگی و افت قابل پیش‌بینی است. نتایج تحقیقات موجود حاکی از رضایت نسبی حدود دو سوم دانشجویان از انتخاب رشته خود است (ربانی و ربیعی، ۱۳۹۰) و در مقابل حدود یک سوم افراد رضایت ندارند (شکورنیا، احمدی و سعیدیان، ۱۳۹۵). این رقم‌ها قابل توجه است و نشان از بی‌انگیزگی حدود ۳۰ درصد از دانشجویان دارد که در نتیجه بخش مهمی از تلاش‌های تحصیلی به هدر می‌رود.

نوآوری در تحقیقات مربوط به انتخاب رشته به ندرت دیده می‌شود چنانکه امین بیدختی و دارایی (۱۳۹۰) از تمایز بین تیپ اجتماعی و تیپ جستجوگری دانش‌آموزان برای گرایش به رشته‌های علوم انسانی و علوم تجربی و ریاضی سخن به میان آورده‌اند. در حالیکه موضوع بیشتر تحقیقات صورت گرفته تکراری بوده و دارای نتایج مشابه روی نمونه‌های مختلف هستند. بررسی رابطه سبک‌های یادگیری با انتخاب رشته دانش‌آموزان بوسیله همایونی، کدیور و عبدالهی (۱۳۸۵) و نشان دادن اینکه دانش‌آموزان دارای سبک‌های یادگیری همگرا و جذب کننده بیشتر به رشته‌های ریاضی و علوم تجربی پرداخته‌اند در حالی که دانش‌آموزان دارای سبک واگرا به علوم انسانی بیشتر تمایل داشته‌اند، نیز در نوع خود تازگی دارد.

یکی از موضوع‌هایی که در انتخاب رشته بیشتر نیازمند تأمل است، عدم تناسب گرایش به رشته‌های مختلف تحصیلی است. بدیهی بخشی از این مشکل ناشی از بازار کار مربوط به رشته‌های مختلف است، که باید در سطح مدیریت کلان جامعه مورد توجه جدی قرار گیرد و گر نه تمام استعدادهای تحصیلی جذب رشته‌های خاص می‌شود و حوزه‌های دیگر را افراد بی‌انگیزه پر خواهند کرد، در حالی که همه رشته‌های علمی مورد نیاز جامعه هستند هر چند میزان این نیاز در بخش‌های مختلف فرق دارد، اما هیچ رشته علمی بی‌فایده نیست و هر یک کاربرد خود را دارد. بنابراین آگاهی بخشی نسبت به ماهیت شاخه‌های مختلف علمی به دانش‌آموزان و دانشجویان از یک سو و گوشزد کردن اختلافات نابجای رشته‌های شغلی مرتبط با رشته‌های علمی به مراجع تصمیم‌گیری جامعه از سوی دیگر، برای پیشبرد تناسب گرایش به رشته‌های تحصیلی مختلف بر مبنای کارهای علمی و پژوهشی پیشنهاد می‌گردد.

آنچه متخصصان بارها بر آن تأکید کرده‌اند رشد نیافتن کیفیت مقالات، همپای رشد کمی آنهاست (زاده‌محمدی، سروش‌فر، غلامرضاکاشی و غلامرضاکاشی، ۱۳۹۴)، چنانکه تعداد زیادی کارهای پژوهشی پیرامون انتخاب رشته با موضوع تقریباً یکسان اما نمونه‌های کم و بیش متفاوت به اجرا در آمده است در حالی که نتایج آنها به لحاظ کیفی کمک چندانی به افزایش دانش موجود در این باره نمی‌کند. به عبارتی کارهای تکراری و شبیه به هم در این حوزه زیاد است.

همچنین از موضوعات دیگری که در حوزه مشاوره و راهنمایی در تحقیقات خارجی (مانند: نومین و کازورینن، ۲۰۰۳) به آن توجه شده است اما در تحقیقات داخلی دست کم در زمره کار مشاوره تحصیلی به آن توجهی نشده است راهنمایی در زمینه مطالعه کردن و مهارت‌های مطالعه است. راهنمایی دانش‌آموزان برای به‌کارگیری و تمرین مهارت‌های مطالعه از سوی مشاوران آموزشی می‌تواند نقش به‌سزایی در موفقیت و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان داشته باشد. بسیاری از دانش‌آموزان در تنظیم وقت، حفظ پایداری در انجام برنامه درسی، کنترل عوامل برهم زننده تمرکز حواس، و مهارت‌های دیگر خواندن و مطالعه، نیازمند راهنمایی و نظارت مشاوران دارند. بنابراین مشاوره و راهنمایی تحصیلی فراتر صرف انتخاب رشته است و تحقیقات در این حوزه می‌تواند ابعاد گسترده‌تری را در بر گیرد.

نکات مورد اشاره به عنوان زمینه‌های تحقیقی نادیده گرفته شده در تحقیقات قبلی، گویای مواردی است که در تحقیقات آتی می‌تواند پوشش داده شود و به غنای تلاش‌های پژوهشی این حوزه بیافزاید.

منابع و مراجع

- [۱] ابراهیمی مقدم، صمد و شریفی (۱۳۹۶). شناسایی دلایل تمایل و عدم تمایل دانش‌آموزان به انتخاب رشته هنر (مطالعه‌ی موردی دانش‌آموزان دختر پایه اول متوسطه منطقه ۲ شهر تهران). اندیشه‌های نوین تربیتی، دوره ۱۳، شماره ۲ - شماره پیاپی ۴۴، ۱۷۴-۱۵۳.
- [۲] ادهمی مقدم فرهاد، صاحب الزمانی محمد، طباطبایی جمارانی مژگان، فراهانی حجت الله و آقاباباگلی نجمه (۱۳۹۴). میزان آگاهی دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاه آزاد اسلامی واحد پزشکی تهران نسبت به رشته تحصیلی خود در بدو ورود به دانشگاه. مجله علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی، ۲۵ (۲)، ۱۵۶-۱۵۱.
- [۳] امین بیدختی علی اکبر و دارایی مریم (۱۳۹۰). بررسی علل گرایش کم دانش‌آموزان دختر مستعد به رشته علوم انسانی در دبیرستان های شهر سمنان. رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، دوره ۲، شماره ۱ (پیاپی ۵)، ۲۷-۱.
- [۴] آقایب افشار عباس، افتخار واقفی سیدحسن و صافی‌زاده حسین (۱۳۹۵). گزارش یک مورد دانشجوی اخراجی در رشته پزشکی با پیشینه تحصیلی عالی. گام‌های توسعه در آموزش پزشکی، مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی، ۱۳ (۱)، ۹۵-۹۲.
- [۵] پرند کوروش، یادگارزاده غلامرضا، مقیمی فضل‌اله، خدایی ابراهیم و رنگین حجت (۱۳۸۸). بررسی و مطالعه دیدگاه‌های داوطلبان آزمون سراسری سال ۱۳۸۷ و دانشجویان سال اول (داوطلبان آزمون سال ۱۳۸۶) به منظور شناسایی عوامل اثرگذار بر انتخاب رشته و پیشنهاد راهکارهای بهبود آن. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۳ (۷)، ۶۳-۴۳.
- [۶] پیروی نامجو، درخشان فریبا، کریمی طاهره و آصف زاده سعید (۱۳۹۱). عوامل موثر بر انتخاب رشته تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قزوین. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی قزوین، دوره ۱۶، شماره ۲ (پیاپی ۶۳)، ۹۰-۸۷.
- [۷] جواهری فاطمه مهاجرت علمی: بررسی علل گرایش دانش‌آموختگان رشته‌های غیرجامعه‌شناسی به تحصیل در رشته جامعه‌شناسی. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۹ (۳-۴)، ۱۱۹-۸۹.
- [۸] ربانی رسول و ربیعی کامران (۱۳۹۰). ارزیابی انتخاب رشته و تاثیر آن بر رضایت تحصیلی دانشجویان دانشگاه اصفهان. پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، دوره ۱۷، شماره ۲ (۶۰)، ۱۲۰-۹۹.
- [۹] رضاپور میرصالح یاسر، شفایی ورین و براتی سهیه (۱۳۹۵). بررسی وضعیت آگاهی، دسترسی و استفاده دانش‌آموزان از منابع اطلاعاتی مؤثر بر انتخاب رشته تحصیلی. پژوهش‌های مشاوره، جلد ۹۵، شماره ۶۰، ۸۳-۶۰.
- [۱۰] زاده محمدی علی، سروش فر زهره، غلامرضا کاشی فضا و غلامرضا کاشی فاطمه (۱۳۹۴). مرور نظام مند تحقیقات سوءمصرف مواد مخدر در نوجوانان. مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)، دوره ۶ (۱)، ۱۳۰-۱۰۷.
- [۱۱] شاه‌ولی منصور و نوری‌پور مهدی (۱۳۸۶). سازه‌های موثر بر نگرش دانشجویان کشاورزی کشور: راهکارهای هدایت داوطلبان به رشته‌های کشاورزی علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، دوره ۳، شماره ۱، ۷۱-۵۵.
- [۱۲] شکورنیا عبدالحسین، احمدی فاطمه و سعیدیان سیدرضا (۱۳۹۵). دلایل انتخاب رشته‌ی دستیاران پزشکی و میزان رضایت‌مندی آنان از تحصیل در آن رشته در دانشگاه علوم پزشکی جندی‌شاپور اهواز. توسعه‌ی آموزش جندی‌شاپور ۷ (۱)، ۵۶-۴۸.
- [۱۳] صباغیان زهرا و پورکاظمی محمدحسین (۱۳۸۸). بررسی و مقایسه موفقیت تحصیلی دانشجویانی که از توالی رشته در دوره کارشناسی ارشد برخوردارند با دانشجویانی که فاقد توالی رشته‌اند. مدیریت و برنامه ریزی در نظام‌های آموزشی، ۱ (۲)، ۲۱-۷.
- [۱۴] عابدیان کبری و شاه‌حسینی زهره (۱۳۹۱). عوامل موثر بر انگیزه دانشجویان پرستاری از انتخاب رشته تحصیلی خود (یک مطالعه مقطعی). نسیم تندرستی (سلامت خانواده)، دوره ۱، شماره ۳، ۳۲-۲۶.
- [۱۵] عبدی بهشته و آقابابا ابوالفضل (۱۳۸۷). بررسی عوامل موثر بر انتخاب رشته داوطلبان مجاز به انتخاب رشته کنکور سراسری. آموزش عالی ایران، ۱ (۳)، ۱۷۰-۱۵۱.
- [۱۶] عرب نرگس و رجبی اسلامی هومن (۱۳۹۵). تحلیل انگیزه‌های آموزشی و اجتماعی گرایش به رشته تکثیر و پرورش آبزیان بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای علوم و تحقیقات و تهران شمال. توسعه آبی‌پروری (علوم زیستی)، دوره ۱۰، شماره ۱، ۱۱۶-۱۰۳.
- [۱۷] عریضی سامانی سیدحمیدرضا و صلاحیان افشین (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین نظام ارزشی دانش‌آموزان و ملاکهای انتخاب رشته داوطلبان ورود به دانشگاه در شهر اصفهان. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۴۵ (۱)، ۱۴۸-۱۲۵.

- [۱۸] کبیرزاده آذر، رضایی قره تکان مهدی، طبیان محمدرضا و علی زاده مصطفی (۱۳۹۱). عوامل موثر بر انتخاب رشته دانشجویان مدارک پزشکی و فناوری اطلاعات سلامت در دانشگاه علوم پزشکی مازندران در سال ۱۳۸۹. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، دوره ۱۲، شماره ۴ (پیاپی ۴۲)، ۲۶۴-۲۵۸.
- [۱۹] کریمی ابوبکر (۱۳۹۵). بررسی میزان تاثیر هدایت شغلی و مشاوره های مدرسه در انتخاب رشته های آموزش فنی و حرفه ای دانش آموزان شاهد و غیر شاهد استان مازندران. پنجمین همایش ملی و چهارمین همایش بین المللی مهارت آموزی و اشتغال، تهران. برگرفته از تارنمای زیر در تاریخ ۹۷/۲/۹
- [۲۰] <http://www.irantvto.ir/uploads/articles/pdf151/008>
- [۲۱] گیلوند عبدالرضا، برکت غلامحسین و حسین پور محمد (۱۳۹۳). بررسی انگیزه های انتخاب رشته تحصیلی دانشجویان رشته دندان پزشکی واحد پردیس خودگردان دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز در سال ۱۳۹۳. توسعه آموزش جندی شاپور، دوره ۷، شماره ۱، ۷۴-۶۴.
- [۲۲] مرادی انسیه و اخوان تفتی مهناز (۱۳۹۲). بررسی رضایت دانش آموزان دوره متوسطه نظری از انتخاب رشته خویش و عوامل موثر بر آن. روان شناسی تربیتی (روانشناسی و علوم تربیتی)، ۹ (۲۸)، ۱۳۸-۱۲۱.
- [۲۳] مصطفوی سیدابوالفضل، رمضان لو پریا و عسگری نادیا (۱۳۹۱). عوامل موثر بر انتخاب رشته داروسازی و میزان تغییر در انگیزه دانشجویان این رشته در طول دوره تحصیل. توسعه آموزش در علوم پزشکی، ۵ (۹)، ۴۲-۳۳.
- [۲۴] معماری مهتاب، بذرافکن لیلا، موسوی احسان و وثوقی مهرداد (۱۳۹۲). عوامل موثر بر انتخاب رشته تحصیلی در دانشجویان دندان پزشکی. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، دوره ۱۳، شماره ۴ (پیاپی ۵۴)، ۲۶۹-۲۶۰.
- [۲۵] هاشمی ویدا، بهرامی هادی و کریمی یوسف (۱۳۸۵). بررسی رابطه هوش هشتگانه گاردنر با انتخاب رشته و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. مجله روانشناسی، ۱۰ (۳)، ۲۸۷-۲۷۵.
- [۲۶] همایونی علیرضا، کدیور پروین و عبدالهی محمدحسین (۱۳۸۵). رابطه بین سبک های یادگیری، سبک های شناختی و انتخاب رشته های تحصیلی در دانش آموزان پسر دبیرستانی. روانشناسی تحولی (روانشناسان ایرانی)، دوره ۳، شماره ۱۰، ۱۴۴-۱۳۷.
- [۲۷] نصر احمدرضا، عریضی حمیدرضا، علامت ساز محمدحسین و نیلی محمدرضا (۱۳۸۶). بررسی ملاک های انتخاب رشته داوطلبان ورود به دانشگاه های دولتی و مقایسه آن بر مبنای تحصیلات پدر، رشته تحصیلی، سن و دفعات شرکت در آزمون سراسری. مجله روانشناسی دانشگاه تبریز، ۲ (۵)، ۱۴۲-۱۱۳.
- [۲۸] یادگارزاده غلامرضا. پرند کوروش، کنعانی الناز (۱۳۹۱). بررسی نظرات مشاوران مدارس پیش دانشگاهی در خصوص نیازها و مشکلات داوطلبان در فرایند انتخاب رشته آزمون سراسری (کنکور). آموزش عالی ایران، دوره ۴، شماره ۴ (پیاپی ۱۶)، ۷۸-۵۷.
- [29] Mikaye, O., D., Nyagah, G. & Kalai J., M. (2012). Influence of guidance and counselling on students' discipline in public secondary schools in Kabondo Division, Kenya. Department of Educational Administration and Planning, University of Nairobi. Retrived from: [http://cees.uonbi.ac.ke/sites/default/files/cees 20/5/2018](http://cees.uonbi.ac.ke/sites/default/files/cees%2020/5/2018).
- [30] Numminen U. & Kasurinen H. (2003). Evaluation of educational guidance and counselling in Finlalan. National Board of Education, ISBN 952-13-1795-7 (pdf).